

Dürrizâde Abdullah (1869-1923)

Dürrizâde ailesine mensup olan Abdullah Beyefendi, sülalenin çıkardığı altıncı şeyhülislâm olup, 1869 yılında İstanbul'da doğmuştur. Rumelikazaskeri Dürrizâde Mehmet Efendi'nin oğludur. İlk bilgileri babasından aldıktan sonra Fatih'te Demirköşe ve Sultanselim rüştiyelerinde tahsil gördü. Özel hocalardan Arapça ve Farsça öğrendi. Daha sonra Fatih dersiamlarından Eğinli el-Hac İbrahim Hakkı Efendi'nin derslerine devam etti ve hocasından icazet aldı. 1887 yılında 18 yaşında iken Bâb-ı Fetvâ Mektubî kalemine mülâzım (yardımcı) olarak girdi. 1888'de İbtida-î Hâric İstanbul müderrisliğine ve 1889'da Hareket-i Hâric'e yükseldi. 1890 yılında kazandığı sınav sonucunda İstanbul müderrisliği ruûsu (başı) payesi (derecesi) aldı. Aynı yıl İbtida-î Dâhil'e, 1892'de Mûsile-i Sahn'a ve akabinde İbtida-î Altmışlı'ya, 1893'te Mûsile-i Süleymaniye'ye terfi etti. 1896'da Bilâd-ı Hamse derecesi aldı.

Babasının Rumelikazaskeri olduğu yıllarda gayri resmî kethüdâlık hizmetinde bulundu. Babasının kazaskerlikten istifası üzerine bu görevinden 1897'de ayrıldı. Aynı yıl Haremeyn-i Muhteremeyn'e ve 1901'de İstanbul payeliğine yükseldi. Bu dereceyi aldıktan 24 gün sonra Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyeye üyesi oldu. Rütbesi 1902 yılında Anadolu kazaskerliği'ne yükseltildi. Bahsi geçen üyelik görevini 7 yıl sürdürdü. Daha sonra Meşrutiyet hükümetinin reform politikasına uygun olarak Merkez Tensik Komisyonunca önce Galata Kadılığına daha sonra da Anadolu Kazaskerliğine getirildi. İttihat ve Terakki Fırkası'nın idare üzerindeki gücünün artmasının ardından 1911 yılında görevinden ayrıldı ve mazuliyet (azil) maaşı almaya başladı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetimde etkili olduğu Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar kendisine görev verilmedi. Babasının vezir rütbesinde olması nedeniyle görev almadığı bu dönem "bey" unvanını da kullandı. Ve böylece "Bey Efendi" unvanıyla anılmaya başlandı. (Daha sonra şeyhülislam olan Dürrizâde, şeyhülislamlar arasında "Bey" ve "Efendi" unvanı ile anılan beş kişiden biridir).

İttihat ve Terakki karşısında, Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanında yer alan Dürrizâde, Mondros Mütarekesi'nden üç ay önce göreve çağırıldı. Padişah Mehmet Reşad'ın emriyle Defteri Hakanî Şer'î memurluğuna atandı. 1919 yılı Ocak/Şubat döneminde Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisine başkan yapıldı. Hürriyet ve İtilaf'ın siyasi önderlerinden olup 4 Mart 1919'da kurulan Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne Şeyhülislam olan Mustafa Sabri Efendi tarafından 8 Mart'ta Meşihat müsteşarlığına getirildi.

Mustafa Kemal Paşa'ya ve Milli Mücadele'ye muhalif olan Mustafa Sabri Efendi, 30 Eylül 1919'a kadar kurulan tüm hükümetlerde yer almıştır. Bu süreçte Dürrizâde müsteşar olarak göreve devam etmiştir. Dolayısıyla Mustafa Sabri Efendi'nin kabinede olduğu dönemlerde verilen ittihatçı liderlerin idama mahkûm edilmeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten ihracı kararları sırasında Dürrizâde, Şeyhülislam'ın müsteşarıdır. Damat Ferit Paşa'nın dördüncü kabinesini kurduğu 5 Nisan 1920 günü Şeyhülislamlık makamına getirilmiştir.

Dürrizâde, makama gelmesinden altı gün sonra hükümetin talebi üzerine 11 Nisan 1920 günü Kuva-yı Milliye aleyhine fetvalar verdi. Takvim-i Vekâyi'de yayımlanan bu fetvalar, fetva-yı şerife adı altında birbirini tamamlayıcı beş fetvadın oluşmaktadır. Bu fetvalarda Dürrizâde Abdullah Beyefendi, Kuva-yı Milliye'ye ve bu harekâtın lider kadrolarına çok ağır ithamlarda bulunmuştur. Milli Mücadele'nin önderlerini hak-hukuk tanımayan caniler, hilafet ve saltanat karşıtları ve düzen bozucular olarak tanımlamıştır. Bunların ardından giden herkesi de asi ilan ederek bu asilerin öldürülmelerinin dinen meşru ve farz olduğunu belirtmiştir. Fetvalarda İngilizlerin baskısı olduğu ve Damat Ferit Paşa'nın birinci derecede rol oynadığı belirtilir.

Aynı yönde kararları içeren Padişah'ın fermanı ve Damat Ferit Paşa'nın genelgesi, Dürrizâde Abdullah Beyefendi'nin

fetvası ile bir kâğıtta birleştirilmiştir. Bu kâğıt, işgal güçlerine ait uçaklardan halka atılmış, elden dağıtılmış ve toplu yerlerde okutulmuştur. Bahsi geçen beyanname, Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasında yayılmaya çalışılmış ve millî kuvvetlerden pek çok sayıda firarın gerçekleşmesi sağlanmıştır. Beyannamenin, Büyük Millet Meclisine karşı Anadolu'da yer yer isyanların çıkmasında da etkisi olmuştur.

Dürrîzâde'nin fetvası üzerine Ankara Hükümeti, Ankara Müftüsü Rifat Efendi (Börekçi) başkanlığında toplanan çok sayıda müftü, kadı ve müderrisin dışında Meclisteki ilmiyeden mebusların da yer aldığı komisyondan karşı fetva almıştır. Rifat Efendi bu fetva nedeniyle İstanbul Hükümetince 25 Nisan 1920 günü görevinden alınmış ve gıyabında yargılanarak idama mahkûm edilmiştir.

Dürrîzâde, kabinede bulunduğu kısa süre zarfında Paris'e giden Maarif Nazırı Fahreddin Bey'in yokluğunda bu görevi vekâleten yürüttü. Damat Ferit Paşa'nın barış görüşmeleri için Paris'te bulunduğu 10 Haziran'dan 14 Temmuz'a kadar ki süreçte de Sadarete vekâlet etti. Barış şartlarını görüşmek için Sultan Vahdettin tarafından 22 Temmuz 1920 günü ikinci defa toplanan Saltanat Şurasına kabine üyesi olarak katıldı. Damat Ferit Hükümeti'nin 31 Temmuz 1920'de istifa etmesiyle Dürrîzâde, 3 ay 25 gündür yürüttüğü şeyhülislamlık görevinden ayrıldı. Milli Mücadele döneminde İstanbul'da kalan Dürrîzâde Abdullah Beyefendi, mücadelenin kazanılmasının ardından 1922 Eylül ayında Rodos'a kaçtı. Oradan İtalya'ya geçti. Daha sonra hac için 23 Mart 1923'te Mekke'ye gitti ve 30 Nisan günü Harem-i Şerif'te vefat etti.

Sinan BAŞARAN

KAYNAKÇA

AKANDERE, Osman, "11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 24, Kasım 1999, s.417-467.

ALBAYRAK, Sadık, **Son Devir Osmanlı Uleması**, Cilt 1, Medrese Yayınevi, İstanbul 1980.

BİLİCİ, Faruk, "Büyük Bir Şeyhülislâm Ailesinin Son Halkası: Dürrîzâde Abdullah Beyefendi", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s.307-318.

DANIŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt 5, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, Dosya No: 261, Gömlek No: 44.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Dürrîzâde Abdullah Beyefendi (1869-1923)", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 10. Cilt, İstanbul 1994, s.36.

KUTAY, Cemal, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Diyanet İşler Başkanlığı Yayınları, Ankara t.y.

NADİ, Yunus, **Ankara'nın İlk Günleri**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Takvim-i Vekâyi, Sayı 3824, 11 Nisan 1336.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/durricane-abdullah-1869-1923/?pdf=3915> adresinden erişilmiştir